

ВІННИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА КОЦЮБИНСЬКОГО

Історичний факультет

Кафедра історії України

Перший проректор
з науково-педагогічної роботи

доц. Гусев С. О.

2021 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА ВИБІРКОВОЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
АГРАРНА ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

підготовки доктора філософії
галузь знань 03 – гуманітарні науки
спеціальність 032 – історія та археологія
освітньо-наукова програма «історія та археологія»

Історичний факультет

Вінниця – 2021 рік

Робоча програма вибіркової навчальної дисципліни «**Аграрна історія України**» галузі знань 03 – гуманітарні науки, спеціальності 032 – історія та археологія, освітньо-наукової програми «історія та археологія», ступеня вищої освіти доктор філософії Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.

Мова навчання українська
«1» вересня 2021 року – 24 с.

Розробник: **Романюк І. М., доктор історичних наук, професор;**

Робоча програма розглянута і схвалена на засіданні кафедри історії України
Протокол № 1 від 1 вересня 2021 року

В.о.завідувача кафедри історії України
1 вересня 2021 року

проф. Романюк І.М.

Розглянуто і схвалено на засіданні навчально-методичної комісії історичного факультету
Протокол № 1 від 1 вересня 2021 року

Голова НМК
1 вересня 2021 року

доц. Гребеньова В.О.

Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, рівень вищої освіти	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 3	Галузь знань 03 – Гуманітарні науки	Вибіркова	
Індивідуальне науково-дослідне завдання <i>Реферат</i>	Спеціальність 032 – історія та археологія Освітня програма Історія та археологія	Рік підготовки:	
		1-й	1-й
Загальна кількість годин - 90		Семестр	
		1-й	1-й
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 1,5 самостійної роботи аспіранта – 2,5	Ступінь вищої освіти: Доктор філософії	Лекції	
		10 год.	4 год.
		Практичні, семінарські	
		20 год.	6 год.
		Лабораторні	
		- год.	- год.
		Самостійна робота	
		60 год.	80 год.
		Індивідуальні завдання:	
		Вид контролю: денна - залік (1 семестр) заочна – залік (1 семестр)	

2. Мета, завдання, компетентності та програмні результати навчання

2.1. Мета навчальної дисципліни «Аграрна історія України» полягає у вивченні спільноти українського селянства з найдавніших часів і до сьогодення, реконструюванні економіки селянського господарства, архетипу селянина-українця, вивченні трансформаційних впливів (зовнішніх і притаманних соціуму внутрішніх), розвитку селянства, його ролі в історії України. Навчальна дисципліна вивчається на першому курсу з метою допомогти здобувачам наукового ступеня в опануванні специфіки аграрних відносин у системі організації наукової діяльності, вивчити особливості складних та суперечливих явищ та процесів її аграрної історії у зв'язку із світовою цивілізацією та формування на цій основі патріотичних переконань та поваги до загальнолюдських цінностей у майбутніх кваліфікованих фахівці, ефективно планувати дисертаційну роботу та спрямовувати зусилля для успішного написання дисертації, правильно з урахуванням вимог чинного законодавства та логіки наукового процесу виконувати дисертаційну працю та вдало оформляти і репрезентувати свої наукові досягнення.

2.2. Основними завданнями вивчення дисципліни «Аграрна історія України» є: – донести до аспірантів поняття предмету і завдання дисципліни;

- засвоєння аспірантами основних теоретичних положень та важливих вузлових проблем розвитку аграрного сектору України;
- вивчення особливостей складних та суперечливих явищ та процесів її економічної історії у зв'язку із світовою цивілізацією та формування на цій основі патріотичних переконань та поваги до загальнолюдських цінностей у майбутніх кваліфікованих фахівців – працівників аграрнопромислового комплексу;
- ознайомити молодь з теоретичними та методичними принципами пошуку, вивчення і використання джерел;
- з'ясувати економічні і соціальні чинники розвитку селянства як стану, формування його ментальності;
- домогтися засвоєння здобувачами історії українського селянства та внеску найвидатніших істориків у його вивчення;
- навчити аспірантів об'єктивності при аналізі кожного історичного джерела з історії селянства, вмінню піддати його всебічному аналізу і науковій критиці, а також використанню в практичній діяльності у школі чи науці;
- розкрити здобувачам основний понятійний апарат і термінологію, якими оперує дисципліна.

2.3. Компетентності:

2.3.1. Загальні компетентності: здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу; здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел; здатність розробляти проекти та управляти ними; здатність працювати в міжнародному контексті; здатність генерувати нові ідеї (креативність).

2.3.2. Фахові компетентності: здатність виконувати оригінальні дослідження, досягати наукових результатів, які створюють нові знання в історичній науці та

дотичних до неї міждисциплінарних напрямках і можуть бути опубліковані у провідних наукових виданнях з історії та суміжних галузей; здатність застосовувати інформаційні, телекомунікаційні, інноваційні технології, сучасні електронні ресурси, спеціалізоване програмне забезпечення у науковій, педагогічній та навчальній діяльності; здатність усно, письмово і візуально презентувати та обговорювати результати наукових досліджень та/або інноваційних розробок українською та іноземною мовами, добре розуміти іноземні наукові тексти за напрямом історичних досліджень; здатність дотримуватись етики досліджень, а також правил академічної доброчесності в наукових дослідженнях та науково-педагогічній діяльності.

2.4. Програмні результати навчання:

У результаті вивчення вибіркової навчальної дисципліни «Аграрна історія України» аспірант повинен:

- мати передові концептуальні та методологічні знання з історичних наук і на межі предметних галузей, а також дослідницькі навички, достатні для проведення наукових і прикладних досліджень на рівні світових досягнень з відповідного напрямку (ПРН 01);
- глибоко розуміти загальні принципи та методи гуманітарних наук, а також методологію наукових досліджень, застосувати їх у власних дослідженнях у сфері історії та у викладацькій практиці (ПРН 02);
- формулювати й вдосконалювати важливі дослідницькі завдання та вирішувати їх, дотримуючись правил академічної доброчесності та професійної етики (ПРН 03);
- здатність опрацьовувати історичні джерела різних видів, аналізувати наукові тексти та узагальнювати досвід вивчення історії селянознавчих студій, аграрного питання (ПРН 05);
- вільно презентувати та обговорювати результати досліджень, теоретичні та прикладні проблеми історичної науки державною та іноземною мовами, кваліфіковано відображати результати досліджень у наукових публікаціях у провідних фахових виданнях та реалізовувати в історичних проектах (ПРН 06);
- застосовувати сучасні інструменти, інформаційні та телекомунікаційні технології пошуку, оброблення та аналізу історичних джерел (ПРН 07);
- формулювати та перевіряти гіпотези; використовувати для обґрунтування висновків належні наукові аргументи і докази, підтверджені історичними джерелами (ПРН 10).

3. Програма навчальної дисципліни

Розділ 1.

Сільське господарство у найдавніші часи – 20-і рр. XX ст.

Тема 1.1. Сільське господарство України у найдавніші часи. Початкові форми рільництва. «Неолітична» революція: запровадження землеробства і скотарства. Трипільська культура. Сільське господарство у житті східних слов'ян. Селяни в Київській Русі. Соціальне становище селянства. Антифеодальна боротьба. Побут і народна творчість. Монгольська навала на Русь і селянство.

Тема 1.2. Аграрні відносини у XIV – першій половині XIX ст. Землеволодіння і землекористування. Групи селян у XIV – першій половині XVI ст. Зростання податків і феодальної ренти. Розвиток сільського господарства, ремесла і промислів. Сільськогосподарське ремесло і промисли. Селянські повинності у другій половині XIV – першій половині XVII ст. Антифеодальна боротьба. Землеволодіння і землекористування наприкінці XVIII – у першій половині XIX ст. Групи селян. Землеробство і тваринництво. Селянські промисли. Розшарування селянства. Посилення феодально-кріпосницькофеодального гніту. Селянське питання у політичних програмах. Селянські рухи.

Тема 1.3. Реформування аграрних відносин в другій половині XIX – на початку XX ст. Наддніпрянська Україна напередодні реформи 1861 р. Модернізаційні процеси в Російській імперії та Україна (друга половина XIX ст.). Підготовка реформи. Зміст і наслідки селянської реформи. Розшарування селянства. Становище селян і сільськогосподарських робітників у пореформений період. Селянський рух у пореформений період. Революційний рух у 1905 р. і українське село. Селянська боротьба у 1905–1907 рр. Столипінська аграрна реформа і її наслідки. Селянський рух у 1907–1914 рр. Селянське господарство у роки Першої світової війни.

Тема 1.4. Аграрні відносини в добу Української революції 1917–1920 рр. і нової економічної політики 20-х років XX ст. Селянське питання напередодні аграрної революції в Україні. Аграрне питання в програмних документах українських партій. Селянський аграрний рух в Україні (березень 1917 – квітень 1918 рр.). Центральна Рада і селянське питання. Аграрна політика у добу гетьманату і Директорії УНР. Теорія та практика вирішення аграрного питання білогвардійськими і більшовицькими режимами. Комбідівський період аграрної революції в Україні. Політика «воєнного комунізму» і українське селянство. Криза сільськогосподарського виробництва і голод 1921–1923 рр. Перехід до нової економічної політики і селянство. Аграрна політика держави. Демографічна характеристика селянського населення. Індивідуальне трудове селянське господарство України. Аграрне

перенаселення. Сільськогосподарська кооперація. Податкова політика держави і селянство. Селянська взаємодопомога в Україні. Комітети незаможних селян у 1922–1927 рр. Соціально-побутова інфраструктура доколгоспного села. Згорання непу.

Розділ 2.

Виробничі відносини в сільському господарстві в умовах радянської тоталітарної системи. Аграрний сектор у роки державної незалежності України

Тема 2.1. Зміни виробничих відносин в аграрному секторі України на основі колективізації сільського господарства. Вироблення курсу на суцільну колективізацію сільського господарства. Колективізація одноосібних селянських господарств: хід та наслідки. Антиколгоспна селянська війна: характер, форми, наслідки. Здійснення політики розкуркулення: трагедія селянства. Тотальний терор проти селянства. Голодомор 1932-1933 рр. та його трагічні наслідки. Примірний статут сільськогосподарської артілі. Колгоспний неонеп: суть та наслідки. Колгоспи та колгоспники у сталінській аграрній системі. Політика держави і особисті підсобні господарства. Спроба модернізації соціально-побутової сфери села у роки передвоєнних п'ятирічок та її неспроможність. Виникнення проблеми трудових ресурсів у сільськогосподарському виробництві. Аграрна реформа в ЗУНР та її крах. Аграрні відносини у західноукраїнському селі. Селянська еміграція. Іноземна аграрна колонізація. Кооперативний рух. Початок колективізації. Політика німецької окупаційної влади щодо українського села. Оподаткування та обов'язкові поставки сільгосппродукції, як система пограбування українського селянства у часи нацистської окупації. Аграрна реформа німецькофашистського окупаційного режиму. Соціально-побутова сфера українського села в період фашистської окупації. Патріотичний рух селянства на допомогу Червоній Армії. Вплив війни на чисельність і склад селянського населення. Українське село у перші повоєнні роки. Післявоєнний голодомор 1946-1947 рр. «Друге розкуркулення». Податковий терор проти селянства. Виселення селян України у віддалені райони СРСР. Суцільна колективізація у західноукраїнському селі. Злидні та бідування повоєнного селянства. Післявоєнна відбудова соціальнопобутової сфери села. Неспроможність сталінської моделі аграрно-економічних відносин (кінець 40-х – початок 50-х рр. ХХ ст.). «Новий аграрний курс Микити Хрущова»: плани та реальність. «Нова аграрна політика Леоніда Брежнєва»: задум та наслідки. Продовольча програма та її крах. Аграрна політика у добу перебудови в СРСР. Індустріалізація колгоспного виробництва: досягнення та прорахунки. Спеціалізація і концентрація сільськогосподарського виробництва. Особисті присадибні господарства: труднощі розвитку. Матеріальний добробут селян. Крах спроб подолання істотних соціальнопобутових відмінностей між містом і селом (1961-1985 рр.). Малі сільські поселення і політика держави. Масова міграція та демографічна ситуація на селі у 70-80-ті роки.

Тема 2.2. Аграрні відносини в сучасній Україні. Аграрна реформа в Україні: задум та реальність. Людський капітал – основний стратегічний ресурс сталого розвитку аграрної сфери. Проблема технічного переоснащення сільського господарства України. Великі господарства суспільного сектору у ринкових умовах. Форми господарювання в аграрному секторі в умовах ринкової економіки. Соціальна інфраструктура в умовах змін форм власності. Соціальна сфера села на сучасному етапі. Господарства населення: підсумкові оцінки, прогнози на майбутнє.

4. Структура навчальної дисципліни

Назви розділів і тем	Кількість годин												
	денна форма						Заочна форма						
	усього	у тому числі					усього	у тому числі					
		лж	пз	лз	інд	с.р.		л	п	лаб	інд	с.р.	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	
Розділ 1.													
Сільське господарство в найдавніші часи – 20-ті рр. XX ст.													
Сільське господарство України у найдавніші часи.	14	2	2			10	17	2					15
Аграрні відносини у XIV – першій половині XIX ст.	16		4			12	17		2				15
Реформування аграрних відносин в другій половині XIX – на початку XX ст.	16	2	4			10	15						15
Аграрні відносини в добу Української революції 1917-1920 рр. і нової економічної політики 20-х років XX ст.	14	2	2			10	17		2				15
Разом за розділом 1	60	6	12			42	66	2	4				60

Розділ 2.												
Виробничі відносини в сільському господарстві в умовах радянської тоталітарної системи. Аграрний сектор у роки державної незалежності України												
Зміни виробничих відносин в аграрному секторі України на основі колективізації сільського господарства	16	2	4			10	12		2			10
Аграрні відносини в сучасній Україні	14	2	4			8	12	2				10
Разом за розділом 2	30	4	8			18	24	2	2			20
Усього годин	90	10	20			60	90	4	6			80

5. Темі практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		Ден на ф.н.	Заочн а ф.н.
1.	Сільське господарство України у найдавніші часи	2	
2.	Аграрні відносини у XIV – першій половині XIX ст.	2	2
3.	Реформування аграрних відносин в другій половині XIX – на початку XX ст.	2	
4.	Аграрні відносини в добу Української революції 1917–1920 рр. і нової економічної політики 20-х років XX ст.	2	
5.	Аграрна політика в добу гетьманату і Директорії	2	2
6.	Радянське село і аграрна політика в 1920-ті роки	2	
7.	Зміни виробничих відносин в аграрному секторі України на основі колективізації сільського господарства	2	
8.	Українське село у повоєнні роки.	2	2
9	Колгоспи та колгоспники у сталінській аграрній системі. Політика держави і особисті підсобні господарства.	2	

10	Аграрні відносини в сучасній Україні	2	
Усього годин		20	6

6. Теми лабораторних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		Денна ф.н.	Заочна ф.н.
1			
2	Навчальним планом не передбачено		
Усього годин			

7. Теми індивідуальних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		Денна ф.н.	Заочна ф.н.
1			
2	Навчальним планом не передбачено		
Усього годин			

8. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		Денна ф.н.	Заочна ф.н.
1	Сільське господарство у житті східних слов'ян	3	4
2	Селяни в Київській Русі.	3	4
3.	Соціальне становище селянства.	3	4
4.	Землеволодіння і землекористування. Групи селян у XIV – першій половині XVI ст.	3	4
5.	Розвиток сільського господарства, ремесла і промислів у XIV – першій половині XVI ст.	3	4
6.	Сільськогосподарське ремесло і промисли. Селянські повинності у другій половині XIV – першій половині XVII ст.	3	4
7.	Антифеодальна боротьба у XIV – першій половині XVII ст.	3	4
8.	Реформування аграрних відносин в другій половині XIX – на початку XX ст.	3	4
9.	Модернізаційні процеси в Російській імперії та Україна (друга	3	4

	половина XIX ст.).		
10.	Ринкова еволюція аграрних відносин. Характеристика категорій земельних власників.	3	4
11.	Ментальність українського селянства в умовах капіталістичної трансформації суспільства.	3	4
12.	Селянський рух у 1907–1914 рр.	3	4
13.	Селянське господарство у роки Першої світової війни	3	4
14.	Аграрні відносини в добу Української революції 1917–1920 рр. і нової економічної політики 20-х років XX ст	3	4
15	Селянське питання напередодні аграрної революції	3	4
16	Селянський аграрний рух в Україні (березень 1917 – квітень 1918 рр.). Центральна Рада і селянське питання.	3	4
17	Криза сільськогосподарського виробництва і голод 1921–1923 рр.	3	4
18	Голодомор 1932–1933 рр. та його трагічні наслідки	3	4
19	«Новий аграрний курс Микити Хрущова»: плани та реальність.	3	4
20	Соціальна інфраструктура в умовах змін форм власності	3	4
Усього годин		60	80

9. Індивідуальні завдання

- аналітичний огляд літератури за обраною темою;
- складання до курсу чи окремого його розділу бібліографічного списку (картотеки);
- ознайомлення з першоджерелами, їх конспектування;
- розроблення діагностичних тестових завдань, анкет;
- методичні розробки тренінгових занять та навчально-виховних заходів;
- розробка мультимедійної підтримки до окремих тем курсу.

10. Методи та технології навчання

Вивчення навчальної дисципліни «Аграрна історія України» передбачає використання різних методів викладання і навчання:

- словесні методи (лекція, розповідь, пояснення, бесіда, навчальна дискусія, диспут, консультація, співбесіда тощо);
- практичні методи (лабораторні та практичні заняття, графічні роботи тощо);
- наочні методи (ілюстрування, демонстрування, комп'ютерна презентація тощо);
- робота з навчально-методичною літературою, науковими джерелами і електронними ресурсами (конспектування, тезування, анотування, рецензування, складання реферату);

- відеометод у сполученні з новітніми інформаційними технологіями та комп'ютерними засобами навчання (дистанційні, мультимедійні, веб-орієнтовані тощо);
- методи організації самостійної роботи (розв'язання завдань, виконання проектів, індивідуальних і творчих завдань тощо);
- за логікою навчального процесу (індуктивні, дедуктивні, метод аналогій, аналітичні і синтетичні);
- за характером пізнавальної діяльності (пояснювально-ілюстративний, репродуктивний, проблемно-пошуковий, евристичний, дослідницький, розв'язування творчих завдань, проблемного викладу навчального матеріалу);
- інтерактивні та активізації навчання, з використанням новітніх мультимедійних та комп'ютерних технологій (групове навчання, мозковий штурм, робота в парах);
- індивідуальна науково-дослідна робота тощо.

11. Критерії та методи оцінювання

Методи оцінювання: увесь перелік письмових, усних та практичних тестів/екзаменів, проектів, презентацій, портфоліо тощо, які використовуються для оцінювання успішності особи, яка навчається, і визнання досягнення результатів навчання освітнього компонента.

Поточний контроль проводиться на усіх видах аудиторних занять (лекції, практичні, індивідуальні, лабораторні заняття), а також оцінюється самостійна робота, у тому числі й індивідуальні завдання, з кожної теми.

Поточний контроль на усіх видах аудиторних занять реалізується такими методами: усного і письмового опитування, захисту лабораторних робіт, виступів на практичних заняттях, підготовка та демонстрація презентацій, портфоліо тощо, проведення контрольних робіт, колоквиумів на інше.

Поточний контроль виконання самостійної роботи, в тому числі й індивідуальних завдань, здійснюється за усіма темами.

Форми здійснення поточного контролю та кількість балів за кожну форму визначаються викладачем (наприклад, усна відповідь на теоретичне питання 1-5 б.)

Методи підсумкового оцінювання: усний, письмовий, тестовий залік, екзамен.

Підсумкова (загальна) оцінка з навчальної дисципліни є сумою рейтингових оцінок (балів), одержаних за окремі оцінювані форми навчальної діяльності: поточне та підсумкове оцінювання рівня засвоєння теоретичного матеріалу під час аудиторних занять та самостійної роботи (модульний контроль); оцінка (бали) за виконання лабораторних досліджень; оцінка (бали) за практичну діяльність; оцінка за ІНДЗ; оцінка (бали) за участь у наукових конференціях, олімпіадах, підготовку наукових публікацій тощо. Здобувачам вищої освіти після аудиторних занять надається право підвищувати свій рейтинг під час складання екзаменів та заліків (підсумкового контролю) за графіком екзаменаційної сесії.

На підсумковий (семестровий) контроль - залік, екзамен – рішенням кафедри відводиться від 20 до 30 балів.

Результат освітньої діяльності здобувача вищої освіти оцінюється згідно з Критеріями оцінювання знань і вмінь студентів Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського за такими рівнями і критеріями:

Оцінка за шкалами ECTS, стобаловою, розширеною	Критерії оцінювання	Рівень досягнень студента
<p style="text-align: center;">А 90-100 балів ВІДМІННО</p>	<p>Студент володіє понятійним і фактичним апаратом освітнього компонента на поглибленому рівні; комплексом знань та вмінь, який характеризується системністю. Застосування знань здійснюється на основі самостійного цілеутворення, побудови власних програм діяльності.</p> <p>Студент проявляє нешаблонність мислення у виборі і використанні елементів комплексу знань, здатний самостійно і творчо використовувати набуті уміння відповідно до варіативних ситуацій навчання.</p> <p>Студент спроможний самостійно формулювати узагальнення та висновки, нові задачі, розв'язувати нестандартні задачі, ситуації. Навчально-пізнавальна активність обумовлена пізнавальними інтересами, мотивами саморозвитку і професійного становлення.</p> <p>Студент проявляє інтерес до актуальних проблем відповідного освітнього компонента, може під керівництвом викладача вибрати предмет наукового дослідження, проводити самостійну науково-дослідну роботу.</p>	<p>ВИСОКИЙ</p>
<p style="text-align: center;">В 80-89 балів ДУЖЕ ДОБРЕ</p>	<p>Студент володіє понятійним і фактичним апаратом освітнього компонента на поглибленому рівні.</p> <p>Студент володіє комплексом знань та вмінь, який є частково-впорядкованим. У процесі застосування знань студент спроможний вибрати необхідний елемент комплексу знань та вмінь.</p> <p>Застосування знань та вмінь здійснюється як у стандартних ситуаціях, так і при незначних варіаціях умов на основі використання загальних рекомендацій. Відбувається перенесення сформованих умінь або їх комплексів на розв'язування незнайомих задач, ситуацій.</p> <p>Навчально-пізнавальна активність стимулюється пізнавальними інтересами, продукт діяльності оцінюється як професійно значущий.</p>	<p>ВИСОКИЙ</p>
<p style="text-align: center;">С 75-79 балів ДОБРЕ</p>	<p>Студент володіє понятійним і фактичним апаратом освітнього компонента на підвищеному рівні, може усвідомлено застосовувати знання та вміння для висвітлення суті питання. Комплекс знань частково-структурований. Знання застосовуються переважно у знайомих ситуаціях.</p> <p>Студент усвідомлює особливості навчальних задач, ситуацій тощо. Пошук способів їх розв'язання здійснюється за зразком.</p> <p>Студент спроможний аргументувати застосування певної методичної дії у ході розв'язування задач, ситуацій тощо.</p> <p>Навчально-пізнавальна активність стимулюється мотивами професійного становлення і пізнавальними інтересами.</p>	<p>ДОСТАТНІЙ</p>

<p>D 60-74 балів ЗАДОВІЛЬНО</p>	<p>Студент володіє понятійним і фактичним апаратом освітнього компонента на середньому рівні, може проілюструвати власними прикладами відповідь на питання, частково усвідомлює специфіку навчальних та прикладних задач, ситуацій тощо, має знання про способи розв'язування типових задач, ситуацій тощо. Однак процес самостійного розв'язування задач, ситуацій тощо потребує опори на зразок.</p> <p>Навчально-пізнавальна активність студентів є ситуативно-евристичною. Домінують мотиви обов'язку та особистого успіху. Використання засобів саморозвитку та самопізнання відбувається не усвідомлено.</p>	ЗАДОВІЛЬНИЙ
<p>E 50-59 балів ДОСТАТНЬО</p>	<p>Студент володіє понятійним і фактичним апаратом освітнього компоненту на середньому рівні. Має уявлення про специфіку навчальних та прикладних задач, ситуацій тощо. Виконання дій при роз'ясненні задач, ситуацій частково усвідомлюється, здійснюється частково правильно.</p>	НИЗЬКИЙ
<p>Fx 35-49 балів НЕЗАДОВІЛЬНО</p>	<p>Студент володіє понятійним і фактичним апаратом освітнього компонента на елементарному рівні, має уявлення про зміст основних розділів. Виконання окремих дій відбувається не усвідомлено, однак переважно правильно, навчально-пізнавальна активність мотивується ситуативно-прагматичним інтересом.</p>	НЕЗАДОВІЛЬНО
<p>F 0-34 балів НЕПРИЙНЯТО</p>	<p>Студент володіє понятійним і фактичним апаратом освітнього компонента на елементарному рівні, має уявлення про зміст окремих розділів. Виконання окремих методичних дій відбувається несвідомо, у більшості неправильно, навчально-пізнавальна активність проявляється лише у ситуаціях зовнішнього примусу.</p>	

12. Розподіл балів, які отримують студенти

Для заліку (5 семестр)

Поточний контроль та самостійна робота													ІНДЗ	Підсумковий контроль (залік)	Сума	
Розділ 3				Розділ 4												
T1		T2		T3		T4		T5		T6		T7		10	20	100
a	c	a	c	a	c	a	c	a	c	a	c	a	c			
4	4	8	8	8	8	4	4	4	4	3	4	3	4			

Для екзамену (6 семестр)

Поточний контроль та самостійна робота														ІНДЗ	Підсумковий контроль (екзамен)	Сума
Розділ 3				Розділ 4												
T1		T2		T3		T4		T5		T6		T7		10	30	100
a	c	a	c	a	c	a	c	a	c	a	c	a	c			
4	4	6	6	4	4	2	2	2	2	2	2	10	10			

Розрахунок рейтингових балів за видами поточного контролю (5 семестр)

Вид діяльності	Кількість балів	Σ балів
<p>Лекції:</p> <ul style="list-style-type: none"> - відвідування; - участь в обговоренні дискусійних питань; - усна відповідь на запитання; 	1	8 x 1 = 8
Семінарські заняття:	3	16 x 3 = 48

<ul style="list-style-type: none"> - виконання і захист індивідуальних і колективних (групових) навчальних проєктів; - участь в обговоренні дискусійних питань; - усна відповідь на запитання; - демонстрація мультимедійної презентації з навчальної теми; - тестовий контроль 		
ІНДЗ (науково-педагогічне дослідження у вигляді реферату): <ul style="list-style-type: none"> - обґрунтування актуальності, формулювання мети, завдань та визначення методів дослідження; - складання плану реферату; - критичний аналіз суті та змісту першоджерел; виклад фактів, ідей, результатів досліджень в логічній послідовності; аналіз сучасного стану дослідження проблеми, розгляд тенденцій подальшого розвитку даного питання; - дотримання правил реферування наукових публікацій; - доказовість висновків, обґрунтованість власної позиції, пропозиції щодо розв'язання проблеми, визначення перспектив дослідження; - дотримання вимог щодо технічного оформлення структурних елементів роботи (титульний аркуш, план, вступ, основна частина, висновки, додатки (якщо вони є), список використаних джерел). 	8	8
<p style="text-align: center;">Самостійна робота</p> <ul style="list-style-type: none"> - виконання домашніх завдань; - підготовка до лекцій, практичних робіт; - підготовка наукових тез, статей, доповідей; - участь у різноманітних конкурсах, олімпіадах, виготовлення наочності, підготовка технічних засобів навчання та ін. 	6	6
<p style="text-align: center;">Підсумковий модульний контроль:</p> <ul style="list-style-type: none"> - тестовий контроль; - контрольна робота 	10	10
<p style="text-align: center;">Залік:</p> <ul style="list-style-type: none"> - усна відповідь на питання 	20	20
Разом балів		100

Розрахунок рейтингових балів за видами поточного контролю (6 семестр)

Вид діяльності	Кількість балів	Σ балів
<p style="text-align: center;">Лекції:</p> <ul style="list-style-type: none"> - відвідування; - участь в обговоренні дискусійних питань; - усна відповідь на запитання; 	1	$9 \times 1 = 9$
<p style="text-align: center;">Семінарські заняття:</p> <ul style="list-style-type: none"> - виконання і захист індивідуальних і колективних (групових) навчальних проєктів; - участь в обговоренні дискусійних питань; - усна відповідь на запитання; - демонстрація мультимедійної презентації з навчальної теми; - тестовий контроль 	3	$15 \times 3 = 45$
ІНДЗ (науково-педагогічне дослідження у вигляді реферату): <ul style="list-style-type: none"> - обґрунтування актуальності, формулювання мети, завдань та визначення методів дослідження; - складання плану реферату; - критичний аналіз суті та змісту першоджерел; виклад фактів, ідей, результатів досліджень в логічній послідовності; аналіз сучасного стану дослідження проблеми, розгляд тенденцій подальшого розвитку даного питання; - дотримання правил реферування наукових публікацій; - доказовість висновків, обґрунтованість власної позиції, пропозиції щодо розв'язання проблеми, визначення перспектив дослідження; - дотримання вимог щодо технічного оформлення структурних елементів роботи (титульний аркуш, план, вступ, основна частина, висновки, додатки (якщо вони є), список використаних 	8	8

джерел).		
Самостійна робота	8	8
- виконання домашніх завдань; - підготовка до лекцій, практичних робіт; - підготовка наукових тез, статей, доповідей; - участь у різноманітних конкурсах, олімпіадах, виготовлення наочності, підготовка технічних засобів навчання та ін.		
Екзамен:	30	30
- усна відповідь на питання		
Разом балів		100

Шкала оцінювання: сто балова, ECTS, розширена

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за розширеною шкалою
		для заліку та екзамену
90-100	A	відмінно
80-89	B	дуже добре
75-79	C	добре
60-74	D	задовільно
50-59	E	достатньо
35-49	FX	незадовільно з можливістю повторного перескладання
1-34	F	неприйнятно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

13. Методичне забезпечення навчальної дисципліни

а. Засоби навчання

Мультимедійний комплекс (комп'ютер, проектор, мультимедійна дошка).

14. Основна література:

1. Аграрна історія України: Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка [Електронний ресурс]. URL: <http://zno.academia.in.ua/mod/book/view.php?id=3465> (дата звернення: 10 грудня 2018 р.).
2. Завальнюк О. М., Рибак І. В. Новітня аграрна історія України. Кам'янець-Подільський, 2004. 288 с.
3. Історія селянства Української РСР. Київ: Наук. думка, 1967. Т. 1. 551 с.
4. Історія селянства Української РСР. Київ: Наук. думка, 1967. Т. 2. 534 с.
5. Історія українського селянства. Київ: Наук. думка, 2006. Т. 1. 631 с.
6. Історія українського селянства. Київ: Наук. думка, 2006. Т. 2. 652 с.
7. Каденюк О. С. Аграрна історія України. Кам'янець-Подільський, 2018. 308 с.
8. Каденюк О. С., Алещенко М. І., Живора С. М., Михайлик А. О. Аграрна історія України. Кам'янець-Подільський, 2008. 292 с.

9. Каденюк О. С. Аграрна реформа в Україні: науковий аспект. Київ - Кам'янець-Подільський, 1996. 60 с.
10. Калініченко В. В. Селянське господарство в період непу: Історико-економічне дослідження. Харків, 1997. 400 с.
11. Панченко П. П. Аграрна історія України. Київ, 1996. 360 с.
12. Панченко П. П., Шмарчук В. А. Аграрна історія України. Київ, 2000. 342 с.
13. Сучасна аграрна політика України: проблеми становлення / За ред. академіка П. Т. Саблука, В. В. Юрчишина. К., 1996. 540 с.
14. Українське село у 20-90 роках ХХ століття / Беренштейн Л. Ю., Кульчицький С. В., Мигрин Г. Р., Панченко П. П., Джос Ф. Х., Каденюк О. С., Коломієць С. С. та ін. Київ, 1998. 140 с.

Додаткова література:

15. Абразумова О. М., Корновенко С. В. Суспільно-політична активність селянства УСРР у роки непу. Черкаси, 2017. 190 с.
16. Аграрна реформа в Україні. Законодавчі і нормативно-методичні документи (1990-1996). Київ, 1996. 280 с.
17. Аграрні проблеми у працях українських істориків / Мигрин Г. П., Беренштейн Л. Ю., Коломієць С. С. та ін. Київ, 1994. 165 с.
18. Арутюнян Ю. В. Опыт социологического изучения села. Москва: Изд-во Моск. ун-та, 1968. 104 с.
19. Арутюнян Ю. В. Советское крестьянство в годы Великой Отечественной войны. Москва: Наука, 1970. 466 с.
20. Балущок В. Г. Полюддя: прагматична дія і ритуал // Укр. іст. журн. 1994. №1. С. 113-116.
21. Бахмат М. І., Алещенко М. І. Подільський державний аграрно-технічний університет. Кам'янець-Подільський, 2005. 264 с.
22. Бернштейн Л. Ю., Коломієць С. С. Каденюк О. С., Ісакова Н. П. та ін. Історія формування української моделі розвитку сільського господарства (з найдавніших часів до сьогодення). Київ, 2003. 244 с.
23. Блануца А. Земельна політика Ягеллонів на Українських теренах Великого князівства Литовського (1440-1572 рр.). Київ, 2017. 423 с.
24. Бойко Я. В. Аграрна колонізація Південної України (60-80-ті рр. ХІХ ст.) // Укр. іст. журн. 1989. №10. С. 93-101.
25. Борисевич С. О. Законодавче регулювання поземельних відносин у Правобережній Україні (1793-1886 роки). Київ: вид-во НАДУ, 2007. 424 с.
26. Борисевич С. О. Поміщицьке землеволодіння і землекористування на Поділлі (1793-1830 рр.) // Укр. іст. журн. 1992. №3. С. 84-91.
27. Борисевич С. О. Реалізація чиншової реформи 1886 р. в Подільській губернії // Укр. іст. журн. 2005. №2. С. 78-90.
28. Ботушанський В.М. Сільське господарство Буковини (друга половина ХІХ – початок ХХ ст.). Чернівці: Золоті литаври, 2000. 340 с.

29. Веселова О. Українське село в лабетах голоду 1946-1947 рр. // Український селянин: праці Науково-дослідного інституту селянства. Черкаси, 2000. Вип. 1. С. 7-12.
30. Веселова О. М. Післявоєнна трагедія: голод 1946-1947 рр. в Україні // Укр. іст. журн. 2006. №6. С. 98-124.
31. Витанович І. Аграрна політика українських урядів 1917-1920. Мюнхен – Чикаго, 1968. 232 с.
32. Власюк І.М. Селянство Правобережної України у період проведення століпінської реформи: зміни в орієнтирах та побуті // Проблеми історії України ХІХ – початку ХХ ст.: зб. наук. пр. Київ. 2000. Вип. 1. С. 152-158.
33. Ганжа О.І. Опір селян становленню тоталітарного режиму в УСРР. Київ, 1996. 280 с.
34. Голиш Г.М. Ленінсько-більшовицька концепція соціалістичної модернізації села // Український селянин: праці Науково-дослідного інституту селянства. Черкаси, 2014. Вип. 14. С. 104-107.
35. Голод 1932-1933 років на Україні: очима істориків, мовою документів. Київ: Політвидав, 1990. 386 с.
36. Голод в Україні 1946-1947: Документи і матеріали. – Київ-Нью-Йорк, 1996. 376 с.
37. Голубєв В. Ф. Сільська община (громада) ХVІ-ХVІІІ ст. в українській історіографії // Укр. іст. журн. 2009. №5. С. 186-199.
38. Гордуновський О. М. Розвиток промислового виробництва у поміщицьких господарствах Правобережної України у першій половині ХІХ ст. // Укр. іст. журн. 1999. №6. С. 64-69.
39. Гриневич Л. Хроніка колективізації та Голодомору в Україні 1927-1933. Київ: НРЕС PRESS, 2016. Т. ІІ: Початок форсованої колективізації, розкуркулення та масова депортація. Війна селянства проти радянської влади (липень 1929 – вересень 1930). Кн. 1. 693 с.
40. Гурбик А. Аграрна реформа в Україні ХVІ ст. Київ: Ін-т історії України НАНУ, 1997. 64 с.
41. Гурбик А.О. Сільська громада в Україні ХІV-ХVІІІ ст.: еволюція основних суспільно-територіальних форм // Укр. іст. журн. 1997. Вип. 5. С. 52-66.
42. Гуржій І. В. Україна в системі всеросійського ринку 60–90-х років ХІХ ст. Київ, 1968. 192 с.
43. Гуржій І. О., Русанов Ю. А. Дворянство Лівобережної України кінця ХVІІІ – початку ХХ ст.: соціально-правовий статус і місце у владних структурах Російської імперії. Київ: Інститут історії України, 2017. 172 с.
44. Довжук І. В., Борчук С. М. Аграрний сектор Наддніпрянської України в середині ХІХ ст. // Проблеми історії України ХІХ – початку ХХ ст.: зб. наук. пр. Київ. 2017. Вип. 26 С. 68-81.
45. Дровозюк С. І. Духовне життя українського селянства як предмет конкретно-історичного дослідження (20-ті роки ХХ ст.) // Укр. іст. журн. 1994. № 5. С. 61-67.
46. Земельний кодекс України [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14> (дата звернення: 19 вересня 2018 р.)
47. Івангородський К. В. Українське селянство в етносоціальних процесах ХVІ

- першої половини XVII ст. (методологічний контекст проблеми) // Укр. іст. журн. 2003. №3. С. 21-25.
48. Ігнатенко М. М. Українське село: соціально-економічні зміни (1991-2008 рр.): автореф. дис... докт. іст. наук: 07.00.01 / Державний вищий навчальний заклад «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди». Переяслав-Хмельницький, 2010. 42 с.
49. Каденюк О. С. Аграрна реформа в Україні: науковий аспект. Київ Кам'янець-Подільський, 1996. 60 с.
50. Калінкіна С. А., Корновенко С. В., Маркова С. В., Романець Н. Р. «Великий перелом» на селі. Фінал селянської революції (1929-1933 рр.). Черкаси, 2017. 300 с.
51. Ковальова Н., Корновенко С., Малиновський Б., Михайлик О., Мороз А. Аграрна політика в Україні періоду національно-демократичної революції (1917-1921 рр.). Черкаси, 2007. 280 с.
52. Колективізація і голод на Україні: 1929-1933. Збірник документів і матеріалів. Київ: Наукова думка, 1992. 356 с.
53. Конквест Р. Жнива скорботи. Радянська колективізація і голодомор. Київ: Либідь, 1993. 234 с.
54. Корновенко С. В. Заходи білогвардійського уряду А.Денікіна з урегулювання орендних відносин в українському селі (1919 ?.) // Укр. іст. журн. 2007. №1. С. 117-125.
55. Краснікова О. М. З історії становлення і функціонування земельних банків в Україні (1861-1918 рр.) // Укр. іст. журн. 2000. №1. С. 61-71.
56. Крестьянские истории: Российская деревня в 1920-х годов в письмах и документах. Москва: Росспэн, 2001. 232 с.
57. Кузьмінський А.І. Основні аспекти реформи 1861 року // Український селянин: праці Науково-дослідного інституту селянства. Черкаси, 2001. Вип. 2. С. 11-15.
58. Кульчицький С. Червоний виклик. Історія комунізму в Україні від його народження до загибелі. К.: Темпора, 2013. Кн. 1. 504 с.
59. Кульчицький С. В. Комунізм в Україні: перше десятиріччя (1919-1928). Київ, 1968. 396 с.
60. Кульчицький С. В. Ціна «великого перелому». Київ, 1991. 123 с.
61. Лозовий В. С. Аграрна революція в Наддніпрянській Україні: ставлення селянства до влади в добу Центральної Ради (березень 1917 р. – квітень 1918 р.). Кам'янець-Подільський: ПП Мошак М. І., 2008. 480 с.
62. Лозовий В. С. Правосвідомість селянства в період Української революції 1917-1920 рр.: історичний аспект. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2011. 112 с.
63. Лях Р. Д. Розв'язання аграрного питання на Україні 1917-1923 рр. Київ – Донецьк: Вища школа, 1975. 116 с.
64. Лях С. Р. Наймана праця в сільському господарстві України в умовах непу. Київ, 1991. 129 с.
65. Маркина В. А. Крестьяне правобережной Украины: конец XVII – 60-е годы XVIII ст. Киев: Киевский университет, 1971. 174 с.
66. Марочко В. І. Українська селянська кооперація. Історико-Теоретичний аспект (1861-1929 рр.). Київ, 1995. 202 с.

67. Мединська М. Сучасний стан та перспективи розвитку аграрного сектору економіки України [Електронний ресурс]. URL: http://sophus.at.ua/publ/2016_03_31_lviv/sekcija_section_4_2016_03_31/suchasnij_stan_ta_perspektivi_rozvitku_agrarnogo_sektoru_ekono (дата звернення 15 березня 2019 р.).
68. Мельничук К. В. Збір податків у практиці селянського самоврядування пореформеної доби (за матеріалами Київської, Подільської і Волинської губерній) // Проблеми історії України XIX – початку XX ст.: зб. наук. пр. Київ. 2018. Вип. 28. С. 110-125.
69. Мигаль Б. К. Здійснення аграрної політики на Україні у відбудовний період (1921-1925 рр.). Харків: Вища школа, 1974. 168 с.
70. Михайловський В. Еластична спільнота: Подільська шляхта в другій половині XIV – 70-х роках XVI ст. Київ: Темпора, 2012. XXVI+450 с.
71. Михайлюк О. В. Селянство України в перші десятиліття XX ст.: соціокультурні процеси: монографія. Дніпропетровськ: Інновація, 2007. 456 с.
72. Морозов А. Г., Михайлюк Ю. М. Сільська громада середнього Подніпров'я XIV-XVI ст.: традиції і специфіка // Укр. іст. журн. 2003. №3. С. 35-38.
73. Нечитайло В. В. Селянське господарство фермерського типу в Україні: Історія і сучасність. Кам'янець Подільський, 2004. 436 с.
74. Нолл В. Трансформація громадянського суспільства. Усна історія української селянської культури. Київ, 1995. 543 с.
75. Орлик В. М. Державні селяни в податковій політиці Російської імперії в кінці XVIII – середині XIX ст. (на матеріалах українських губерній) // Укр. іст. журн. 2007. №1. С. 94-104.
76. Падалка С. С. Зміни у чисельності, економічній поведінці, потребах та цінностях селян України (1990–2000-ні рр.) // Укр. іст. журн. 2013. №4. С. 48-62.
77. Падалка С. С. Українське село в умовах соціально-економічного транзиту: трансформації чи виживання? // Укр. іст. журн. 2016. №4. С. 108-122.
78. Падалка С. С. Українське село 1990-2000-х рр.: тенденції соціально-економічних змін // Укр. іст. журн. 2008. №4. С. 169-184.
79. Панченко П. П. Развитие сельского хозяйства Украинской РСР 1959-1980. Київ: Наукова думка 1980. 287 с.
80. Панченко П. П. Деформації в розвитку українського села у 80-х – на початку 90-х років // Укр. іст. журн. 1991. Вип. 1. С. 18-29.
81. Перехрест О. Г. Сільське господарство України в роки Великої Вітчизняної війни (1941–1945 рр.). Київ: Інститут історії України, 2010. 150 с.
82. Перехрест О. Г. Українське село в 1941-1945 рр.: економічне та соціальне становище: монографія. Черкаси: Вид-во ЧНУ імені Б. Хмельницького, 2011. 668 с.
83. Першин П. Н. Аграрная революция в России. Историко-экономическое исследование. Москва, 1966. Т. 1. 491 с.
84. Першин П. Н. Нариси аграрної революції в Росії. Київ: Вид-во АН УРСР, 1969. 419 с.
85. Петраускас А. В. Бортництво сільського населення давньоруського часу на середньому Подніпров'ї // Укр. іст. журн. 2003. №3. С. 38-42.

86. Портнова Т. В. Селянин і цивілізація: взаємодія міської та сільської культур в українській думці другої половини ХІХ століття // Київська старовина: Науковий історико-філологічний журнал. 2011. №2. С. 47-54
87. Присяжнюк Ю. П. Ментальність українського селянства в умовах капіталістичної трансформації суспільства (др. пол. ХІХ ст. – поч. ХХ ст.) // Укр. іст. журн. 1999. №3. С. 23-33.
88. Реєнт О. П. До проблеми скасування кріпосного права в 1861 році // Укр. іст. журн. 2011. №1. С. 34-51.
89. Реєнт О. П., Сердюк О. В. Сільське господарство України і світовий продовольчий ринок (1861-1914 рр.). Київ: Інститут історії України НАН України, 2011. 365 с.
90. Рибак І. В. Російська імперія: поліетнічність, територіальне розташування, занепад та розпад: навч. посіб. Кам'янець-Подільський, 2017.
91. Рибак І. В. Селянська взаємодопомога в Україні 1921-1923 рр. Київ: Рідний край, 1995. 95 с.
92. Рибак І. В. Соціально-побутова інфраструктура українського села (1921-1991 рр.). Кам'янець-Подільський: Абетка, 2000. 304 с.
93. Рибалка І. К. Аграрні перетворення на Україні в період громадянської війни (1919 р.). Харків: Вид-во Харк. ун-ту, 1967. 191 с.
94. Романюк І. Українське село у 50-ті – першій половині 60-х років ХХ ст. Вінниця, 2005. 256 с.
95. Романюк Н. Й. Роль підприємництва в розвитку аграрного сектору економіки Правобережної України (друга половина ХІХ – початок ХХ ст.) // Укр. іст. журн. 2013. №3. С. 113-127.
96. Рудакова Ю. К. Основні аспекти земельної політики уряду Павла І на території Правобережної України // Укр. іст. журн. 2005. №3. С. 101-110.
97. Село Київської Русі (за матеріалами південноруських земель). Київ: Шлях, 2003. 232 с.
98. Селянство Черкащина в добу Української революції 1917-1921 рр.: збірник документів і матеріалів. Черкаси, 2017. 180 с.
99. Сеньків М. Західноукраїнське село: насильницька колективізація 40-і – поч. 50-х рр. ХХ ст. Львів, 2002. 292 с.
100. Сільське господарство України [Електронний ресурс]. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Сільське_господарство_України (дата звернення 18 квітня 2019 р.).
101. Смолій В., Степанков В. Українська національна революція ХVІІ ст. (1648-1676 рр.). Київ: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2009. 447 с.
102. Смолій В. А., Степанков В. С. Богдан Хмельницький. Київ: Арій, 2013. 656 с.
103. Советская деревня глазами ВЧК – ОГПУ, НКВД 1918-1939 гг. Документы и материалы. Москва: Росспэн, 2000. Т. 1. 864 с.
104. Сургай Г. І. Сільське господарство України: уроки минулого і сучасний аграрний курс. Київ, 1996. 184 с.
105. Українське село: проблеми і перспективи /За ред. Л. А. Шепотько. Київ: Урожай, 1991. 235 с.

106. Філінюк А. Г. Правобережна Україна наприкінці XVIII – на початку XIX с.: тенденції розвитку і соціальні трансформації: монографія. Кам'янець-Подільський, 2010. 728 с.
107. Хмель И. В. Аграрные преобразования на Украине. 1917-1920 гг. Киев: Наук. думка, 1990. 240 с.
108. Хміль І. В. Аграрна революція в Україні: березень 1917 р. – квітень 1918 р. Київ: Інститут історії України, 2000. 90 с. (Історичні зошити)
109. Хорошун Б. Від голоду до голоду. Комуно-радянська продовольча політика в Україні в 20-30 ті рр. Київ, 1998. 192 с.
110. Цубенко В. Л. Документи з історії військових поселень в Україні. – Харків: «Видавництво САГА», 2008. 376 с.
111. Шаталіна Є. П. Селянські виселки під час колективізації в Україні (1928-1932 рр.). Київ, 1997. 67 с.
112. Шевченко В. М. Реформи 1860-1890-х рр.: сучасне трактування // Укр. іст. журн. 2013. №5. С. 117-123.
113. Шевченко В. М. Характеристика категорій земельних власників України другої половини XIX ст. – початку XX ст. // Укр. іст. журн. 2010. №2. С. 75-85.
114. Якименко М. А. Земельна оренда на Україні в період капіталізму // Укр. іст. журн. 1991. №2. С. 54-63.
115. Якименко М. А. Селянська колонізація Півдня України у другій половині XIX ст. // Укр. іст. журн. 1987. №2. С. 37-44. Якименко М. А. Становлення селянського (фермерського) господарства після скасування кріпосного права (1861-1918 рр.) // Укр. іст. журн. 1996. №1. С. 3-14.

15.Інформаційні ресурси

1. www.nbuv.gov.ua
2. www.history.org.ua
3. www.diasporiana.org.